

чання варто надавати перевагу активним методам, які ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини; сприяють формуванню критичного мислення, ініціативності й творчості.

Особливої уваги заслуговує питання поліетнічності й національної свідомості академічної групи. Якщо у ній є представники національних і етнічних меншин, академічному наставнику слід створити необхідні умови для ознайомлення їх з етнопедагогічними традиціями рідного народу. Водночас слід потурбуватися, щоб студенти мали нагоду поділитися одержаними знаннями зі своїми одногрупниками.

Задля досягнення виховного ефекту радимо якомога активніше залучати студентів до самостійної роботи з відповідною літературою, етнографічних розвідок, написання творчих робіт з етнопедагогічної проблематики. Підготовлені матеріали стануть базовим фондом для організації «круглих столів», диспутів, науково-практичних конференцій, інтелектуальних ігор, святкових заходів тощо.

Отже, інтегрування етнопедагогічних традицій у виховний процес сучасного вищого навчального закладу сприятиме духовно-ціннісному самовизначенню студентської молоді, дозволить збагатити зміст аудиторної й позааудиторної роботи, створить умови для міжетнічного спілкування й взаємного духовного збагачення.

Перспективи подальших досліджень порушеної проблеми вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні й

розробці методичних рекомендацій щодо залучення етнопедагогічних традицій у процес духовного самовдосконалення особистості студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко ; Пед. т-во ім. Г. Ващенка ; передм. О. Коваль ; ред. Г. Дениско-Антипович. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 192 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнограф. нарис / О. Воропай. – К. : Основа, 2005. – 591 с.
3. Етнопедагогіка / В. Б. Євтух, А. А. Марушкевич, Н. М. Дем'яненко, В. В. Чепак. – К. : Київ. ун-т, 2003. – 149 с.
4. Лозко Г. С. Українське народознавство / Г. С. Лозко ; ред. В. І. Довгаль, Л. С. Камінчук ; худ. І. М. Гаврилюк. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
5. Стельмахович М. Г. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / М. Г. Стельмахович; [упоряд. : Л. В. Калуська, В. І. Ковтун ; за заг. ред. Л. В. Калуської]. – Коломия : Вік, 2011. – Т. 1. – 520 с.
6. Ушинський К. Д. Про народність у громадянському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : в 2 т. – К. : Знання, 1983. – Т. 1. – С. 43–103.

Дата надходження до редакції: 16.09.2015 р.

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

УДК 78.071.2

Роман КОВАЛЬСЬКИЙ,
аспірант Київського університету
імені Бориса Грінченка

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У пропонуваній статті висвітлюються поняття «компетентність», «професійна компетентність» учителя музичного мистецтва. Розкрито методичні та технологічні проблеми підготовки майбутніх фахівців музично-педагогічної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, музичне мистецтво, компетентнісний підхід, методична підготовка.

В этой статье освещаются понятия «компетентность», «профессиональная компетентность» учителя музыкального искусства. Раскрыты методические и технологические проблемы подготовки будущих специалистов музыкально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, музыкальное искусство, компетентный подход, методическая подготовка.

The present article deals with the concept of «competence», «professional competence» teacher of music. Solved methodological and technological problems of future professionals musical and educational activities.

Key words: professional competence, music, competence approach, methodical preparation.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства в нових економічних умовах актуалізує пошук нових шляхів фахової підготовки майбутніх фахівців. Особливий інтерес викликає фахова підготовка майбутніх педагогів, зокрема вчителів музичного мистецтва, які спроможні не лише виконувати покладені на них професійні обов'язки, але й здатні самовдосконалюватися, адаптуватися до швидкозмінних умов праці. Тобто підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає спрямування засобів і методів на формування в педагогів високого рівня професіоналізму у поєднанні з удосконаленням особистісних якостей.

Складність і багатогранність діяльності вчителя в загальноосвітній школі висувають особливі вимоги до рівня його компетентності, сформованості у нього глибоких знань і вмінь в обраній професії. У той же час розрив між теоретичними знаннями студентів і вмінням їх практичного використання, відсутність зв'язку загальнопедагогічних і спеціальних дисциплін призводять до недостатньої підготовленості студентів до практичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку загальнопедагогічних і спеціальних здібностей, удосконалення форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя присвячені праці багатьох учених.

Широкого висвітлення набули підходи до розробки моделі діяльності педагога (С. Архангельський, А. Вербицький, С. Вершловський, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Н. Тализін та ін.). Питання вдосконалення мистецької освіти стали предметом численних педагогічних досліджень (Л. Арчажникова, Н. Гуральник, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Ципін, О. Щербініна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.).

Мета статті – висвітлити сутність професійної компетентності вчителя музичного мистецтва з урахуванням специфіки його роботи в школі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, коли йдеться про фахівців із вищою мистецькою освітою, досить широко використовуються такі поняття, як «компетентність» і «професійна компетентність».

Термін «компетентність» як висока якість діяльності фахівця висвітлювалося у працях В. Сластьоніна (практична компетентність), Т. Стефановської (вміння мобілізувати отримані знання і досвід), С. Молчанова (обсяг компетенцій, коло повноважень). У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» набуло широкого вжитку в кінці ХХ століття як спеціальний напрям – компетентнісний підхід в освіті, який розглядається не як сума засвоєної інформації, а як здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях. Термін «компетентність» розглядається

з різних точок зору, зокрема як:

- психосоціальна якість, що означає силу і впевненість, походить від почуття власної успішності та корисності, що дає людині усвідомлення своєї здатності ефективно взаємодіяти з навколишнім світом;

- глибоке, досконале знання сутності виконуваної роботи, способів і засобів досягнення намічених цілей, а також наявність відповідних умінь і навиків;

- володіння вчителем необхідною сумою знань, умінь і навиків, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія визнаних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості [4, с. 133].

А. Усова [7] визначає компетентність як якість людини із широкою ерудицією та розвиненими знаннями в певній галузі. Тому її судження є вагомими та авторитетними.

Зважаючи на вищевикладені трактування, ми підійшли до розгляду категорії «професійна компетентність», яка в енциклопедії професійної освіти (від лат. *professio* – офіційне заняття, *compro* – відповідати, підходити) трактується як інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань і вмінь, достатніх для досягнення поставленої мети у певному виді діяльності [8, с. 383].

До вивчення проблеми формування та вдосконалення професійної компетентності вчителя в системі вищої професійної освіти звертається багато дослідників. Вони вбачають у професійній компетентності особистісне утворення і готовність до продуктивної педагогічної діяльності. У поняття професійної компетентності вчені включають єдність теоретичної та практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності.

Зокрема, професійною компетентністю, на думку Н. Кузьміної [5], є сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукові та практичні знання з метою найоптимальнішого вирішення педагогічних завдань.

Ряд учених (О. Роботова, Т. Леонтєва, І. Шапошникова) під професійною компетентністю розуміють особисті можливості вчителя, вихователя, педагога, що дозволяють йому самостійно й досить точно та ефективно вирішувати педагогічні завдання, що формуються ним самим або адміністрацією освітньої установи [3].

А. Маркова [6] виокремлює такі види професійної компетентності:

- спеціальна компетентність – володіння власне професійною діяльністю на високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;

- соціальна компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) діяльністю, співпрацею, а також володіння в даній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї праці;

- особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості;

- індивідуальна компетентність – володіння

прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, нехильність до професійного старіння, вміння раціонально організувати свою працю без перевантажень часу і сил, організувати роботу так, щоб вона була необтяжливою, без втоми і навіть з «освіжаючим ефектом».

Детальне дослідження терміна «професійна компетентність учителя» було здійснене в роботі С. Годнік і Г. Козберг. Означені автори зазначають, що в структурі професійної компетентності фундаментальним компонентом є знання. Дослідники підкреслюють, що можливості ВНЗ щодо практичної підготовки випускників обмежені термінами навчання і «вмістимістю» навчального плану, в якому має бути представлений комплекс загальнонаукових, спеціальних дисциплін і професійних практик. Навіть при ідеальному поєднанні всього комплексу дисциплін ВНЗ може сформувати лише необхідну готовність до оволодіння професійною компетентністю, а не саму якість професіонала, оскільки її формування пов'язане з особистим досвідом. На думку дослідників, педагог-початківець перебуває в ситуації протиріччя між теоретичною підготовкою, одержаною у ВНЗ, і вимогами, які висуваються до нього в процесі практичної діяльності. Щоб сформувати професійну компетентність випускник повинен володіти системою знань про сутність, основні види, форми і закономірності педагогічної діяльності, психолого-педагогічними основами освіти і виховання, освоїти сучасні методи викладання в загальноосвітній школі.

Аналіз наукової літератури свідчить, що більшість авторів у поняття «професійна компетентність учителя» включають якості особистості педагога, знання та вміння, необхідні для його професійної діяльності. Термін «професійна компетентність учителя» використовується дослідниками як ключове поняття та визначає інтегративну якість особистості, підсумовуючи знання, вміння і навички, набуті в процесі навчання, а також готовність до професійної діяльності.

Розглянувши погляди дослідників щодо професійної компетентності, ми з'ясували, що вони охоплюють усі спеціальності педагогічного профілю, однак компетентність учителя музичного мистецтва відрізняється своєю специфічністю, яка обумовлена особливостями музики як виду мистецтва і навчального предмета та полягає в тому, що вчитель музичного мистецтва вирішує педагогічні завдання засобами музичного мистецтва. Нам близька така позиція, тому що ми розглядаємо професійну компетентність учителя музичного мистецтва, в якій провідною якістю є практична готовність до здійснення професійної музично-педагогічної діяльності, на основі інтеграції педагогічних і спеціальних здібностей, засвоєних знань, сформованих умінь і навичок.

Із метою підготовки компетентного вчителя музичного мистецтва в 60-ті роки минулого століття почалася організація музично-педагогічних відділень і факультетів у середніх і вищих навчальних закладах країни. Більшу частину їх викладачів складалі випускники спеціальних відділень консерваторій (виконавських, диригентсько-хорових,

вокальних, інструментальних, теоретичних, мистецтвознавчих та ін.). Це зумовило те, що існуюча система підготовки вчителя музичного мистецтва складалася під впливом консерваторських класів, де мета навчання – вузькоспеціальна підготовка студента до діяльності викладача спеціального музичного навчального закладу або виконавця (наприклад, концертмейстера або соліста). Згідно з Державним освітнім стандартом метою навчання на музично-педагогічному факультеті є підготовка вчителя загальноосвітньої школи, для якого педагогічні здібності є основними та їм підпорядковані спеціальні здібності (музикальність, артистичність, креативність, володіння інструментом, диригентською технікою тощо). Таке поєднання необхідне як засіб для майбутньої професійної діяльності та знаходиться в основі формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у багатьох випадках залежить від професійної спрямованості викладачів навчального накладу. На думку Є. Білозерцева, «успішність професійної освіти визначається сьогодні не тільки і не стільки активністю одного викладача або однієї кафедри, а оптимальним співробітництвом усіх кафедр і викладачів, стратегією і тактикою факультету» [2, с. 551]. Аналізувати проблеми підготовки компетентного вчителя музичного мистецтва не можна без вивчення, узагальнення та наукового осмислення багатого досвіду, представленого історією музичної освіти та накопиченого педагогами-музикантами.

Слід зазначити, що підготовка вчителя музичного мистецтва пов'язана з вивченням різноманітного комплексу спеціальних дисциплін, до кожної з яких визначена особлива методика викладання: навчання гри на інструменті, диригування, робота з хором, сольний спів та ін. Звідси випливає, що методика підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін має бути спрямована на набуття знань та умінь для здійснення поліфункціональної діяльності в загальноосвітній школі. Також важливу роль відіграє роль спадковості теоретичних знань і практичних умінь, одержуваних студентами зі спеціальних дисциплін у подальшій педагогічній діяльності.

На думку Ю. Алієва [1], для вирішення конкретних завдань учителю музичного мистецтва необхідний увесь арсенал психолого-педагогічних і музичних знань із першого дня роботи в школі, оскільки ситуації, з якими він стикається, мають комплексний характер. Як би не поліпшувався музично-освітній процес у вищій школі, випускника вищого мистецького навчального закладу не можна розглядати як уже сформованого вчителя-музиканта. Дослідник стверджує, що навчальний заклад не може методично і особистісно озброїти студента на всі випадки педагогічного життя. Тобто не може бути універсальною методикою, спираючись на яку, можна вирішувати будь-які навчально-виховні та творчі завдання.

Професійну компетентність учителя художньо-естетичного циклу, працівника культури і мистецтва розглядали у своїх дослідженнях Л. Афонченко, І. Левіна, М. Рудзік. Спільною

думкою у працях означених дослідників є те, що для випускника мистецького навчального закладу професійна компетентність – це комплекс музично-дидактичних знань, умінь та інтегральна професійно-особистісна характеристика, готовність і спроможність виконувати професійно-педагогічні функції в нових умовах [7]. Тобто її можна розглядати як здатність до оптимального виконання дій та ефективно вирішувати проблеми професійної діяльності.

В умовах мистецького навчального закладу основи професійної компетентності формуються у процесі вивчення як загальнопрофесійних, так і спеціальних (наприклад, блок дисциплін предметної підготовки): історія зарубіжної музики, історія вітчизняної музики, народна музична творчість, сольфеджіо, гармонія, поліфонія, аналіз музичних форм. До блоку спеціальних дисциплін належать: основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, концертмейстерський клас, хорознавство і хорове аранжування, хорове диригування, сольний спів тощо. Оволодівши основами духовної та матеріальної культури, представляючи свою діяльність на теоретичному рівні, майбутні вчителі готові до закріплення сформованих знань і умінь на практиці. Ця сформованість є передумовою до формування професійної компетентності майбутнього вчителя і передбачає оволодіння ним комплексом спеціальних знань із теоретичних та виконавських (інструментальних, вокальних і диригентсько-хорових) дисциплін. Крім того, вчитель музики, який закінчив музично-педагогічний факультет, повинен знати спеціальні методики, музичну педагогіку і психологію, володіти психолого-педагогічними знаннями в аспекті викладання предмета «Музика в школі».

Висновки. Таким чином, в основу професійної компетентності майбутнього вчителя музики входить спеціальна (загальнопедагогічна, диригентська, інструментальна, вокальна, виконавська, музикознавча, дослідницька), соціальна та особистісна підготовка. Звідси випливає, що вдосконалення підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін знаходиться в прямій залежності не лише від правильної орієнтації студента в процесі навчання на спеціальних заняттях, але й від загальної методичної забезпеченості та практичної озброєності, одержаної у всьому різноманітті дисциплін, що вивчаються на музично-педагогічному факультеті. Слід відзначити, що педагогічна наука і практика виходять із принципової установки про те, що своєрідність педагогічної діяльності робить неприпустимим наявність однієї вузькоспеціальної компетентності, а професіоналізм учителя визначається поєднанням усіх видів професійної компетентності. Цей підхід прийнятний і для музичного мистецтва, оскільки його вузькоспеціальна спрямованість у сьогоднішніх умовах себе не виправдовує, а створює проблеми у професійній діяльності.

Завдання, які стоять перед сучасною педагогікою, вимагають глибокого аналізу складних процесів, що відбуваються в сучасній школі. Від того, яким буде вчитель музичного мистецтва, як він стане реалізовувати свою творчу діяльність, чи здатний буде враховувати вимоги, що ставляться сучасним суспільством, у багатьох випадках буде залежати рівень освіченості, вихованості, духовного та культурного розвитку школяра.

Організація процесу навчання у вищих мистецьких навчальних закладах повинна бути достатньою для формування у студента цілісної системи знань та умінь, орієнтованих на потреби сучасної загальноосвітньої школи. Таким чином, зміст музичної освіти, методи навчання повинні не лише відповідати сучасному розвитку суспільства, але й випереджати його.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта [Ноты] / Ю. Б. Алиев. – М. : Владос, 2000. – 336 с.
2. Белозерцев Е. П. Образование: историко-культурный феномен [Текст] : курс лекций / Е. П. Белозерцев. – СПб. : Издат. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 704 с.
3. Введение в педагогическую деятельность [Текст] : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. С. Роботова, Т. В. Леонтьева, И. Г. Шапошникова и др. ; под ред. А. С. Роботовой. – М. : Академия, 2004. – 208 с.
4. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике [Текст] / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва = Ростов-на-Дону : МарТ, 2005. – 448 с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения [Текст] / Н. В. Кузьмина. – М., 1990. – 105 с.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма [Текст] / А. К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
7. Рудзик М. Ф. Совершенствование профессиональной компетентности педагогов образовательной области «Искусство» профильных общеобразовательных учреждений в условиях института повышения квалификации [Текст] : дис. ... канд. пед. наук / М. Ф. Рудзик. – М., 2005. – 201 с.
8. Усова А. В. Требования к подготовке учителя в свете концепции модернизации российского образования на период до 2010 года [Текст] / А. В. Усова // Педагогическое образование и наука. – 2003. – № 2. – С. 4-8.
9. Энциклопедия профессионального образования [Текст] / под ред. С. Я. Батышева. – М., 1999. – Т. 2. – С. 383.

Дата надходження до редакції: 25.08.2015 р.